

Milena Mileva Blažič

Bralna nepismenost in ekonomsko opismenjevanje

Program mednarodne primerjave dosežkov učencev (PISA) je mednarodna raziskava bralne, matematične in naravoslovne pismenosti, ki se izvaja pod protektoratom Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD). Raziskava, v katero so vključeni 15-letni dijaki oziroma učenci, je bila prvič izvedena leta 2000, od takrat pa poteka vsaka tri leta. Leta 2000 in 2009 je bilo primarno področje bralna pismenost, sekundarni področji pa sta bili matematična in naravoslovna pismenost. Slovenija se je v raziskavo prvič vključila leta 2006.

Kljub dejstvu, da mednarodne primerjave že vrsto let kažejo na nizke rezultate bralne pismenosti slovenskih petnajstletnikov, in kljub javnemu opozarjanju odgovornega Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport RS (MIZŠ) slednje ni notranje motivirano za spremembo šolstva, ki bi omogočila izboljšanje trenutnega stanja.

Treba je poudariti, da bralna pismenost ni zgolj domena slovenščine, temveč tudi vseh preostalih predmetov. Pri bralni pismenosti se namreč meri učenčeva sposobnost razumevanja, uporabe in razmišljanja o vsebini napisanega (neumetnostnega) besedila. Poudarek je na razumevanju besedila, uporabi znanja ter lastnem razmišljanju. Tu velja opozoriti na bistveno razliko med konceptom slovenskega šolstva, ki uči spretnosti branja oziroma je branje cilj, ter mednarodnim konceptom, ki poudarja branje za učenje oziroma pri katerem je branje sredstvo.

Mednarodni kazalniki, ki so globalni mehanizem za spremljanje bralnih dosežkov učencev, so resen opomin slovenskemu šolstvu. Zadnja raziskava PISA je bila primarno osredotočena na matematično pismenost, sekundarno na bralno in naravoslovno pismenost. V mednarodni raziskavi je sodelovalo okoli 510.000 učenk in učencev iz 65 držav, kar je reprezentativen vzorec za skupino 28 milijonov 15-letnikov. V Sloveniji je v raziskavi sodelovalo 8405 dijakinj in dijakov ter učenk in učencev. Sodelovale

so vse slovenske gimnazije in srednje šole oziroma 327 srednješolskih izobraževalnih programov, ob tem pa še 24 osnovnih šol in ena ustanova za izobraževanje odraslih.

Za Slovenijo je bistvena naslednja ugotovitev raziskave PISA iz leta 2012: Dosežki slovenskih učencev so bili v bralni pismenosti podpovprečni – slovenski učenci so v povprečju dosegli 481 točk, medtem ko OECD-povprečje znaša 496 točk. Leta 2009 so slovenski učenci dosegli 483 točk, kar je bil glede na povprečje OECD prav tako podpovprečen rezultat.

Pedagoški inštitut je to ključno ugotovitev označil kot stabilno, kar je zavajanje oziroma kaže umetnost interpretacije, ki je značilnost interpretacije literarnih besedil, ne pa statističnih podatkov. Pedagoški inštitut v informaciji za novinarje navaja: “Slovenski učenci so pri bralni pismenosti dosegli 481 točk, kar je nižje od povprečja OECD (496 točk). Slovenski dosežek se od leta 2009 (483 točke) ni pomembno spremenil. Podobne rezultate kot Slovenija imajo tudi Portugalska, Izrael, Hrvaška, Švedska, Islandija, Litva, Grčija, Turčija in Ruska federacija.”¹

Protislovno je, da imamo v slovenskih osnovnih šolah na nacionalni ravni t. i. poplavo odličnjakov, na mednarodnih testih pa dosegamo podpovprečne rezultate. Treba se je zavedati, da je permissivna vzgoja koruptivna, saj otroke kupujemo z odličnimi ocenami, vse, kar naredijo, je odlično, realni mednarodno primerljivi rezultati pa so podpovprečni.

PISA je bila leta 2009 osredotočena na bralno pismenost, zato so spremljali naslednja področja: 1) branje za zabavo, 2) uživanje v branju, 3) različnost bralnega gradiva, 4) različnost spletnega bralnega gradiva, 5) šolsko branje, merili pa so tudi strategije memoriranja.

Mednarodna raziskava PISA je namenjena primerjanju izobraževalnih sistemov in izobraževalnih politik, hkrati pa nacionalnim sistemom in politikam pomaga spremljati in pozitivno vplivati na razvoj nacionalnih izobraževalnih sistemov v mednarodnem kontekstu. Na osnovi primerjalne analize dosežkov slovenskih 15-letnikov v teh raziskavah v letih 2006, 2009 in 2012 ter učnega načrta za slovenščino iz leta 2011 pa ni mogoče zaznati, da bi člani Predmetne komisije za slovenščino – ki so hkrati avtorji, recenzenti in najpogostejši avtorji učbeniškega gradiva ter tudi pisci nacionalne strategije za razvoj bralne pismenosti – te rezultate upoštevali in načrtovali spremembe.

Če primerjamo učni načrt za matematiko (2011), ki je nastajal v istem času kot učni načrt za slovenščino, na podoben način ter bil prav tako posodabljan, in to pod istim okriljem (Zavod za šolstvo RS, MIZŠ), je

¹ http://www.pei.si/UserFilesUpload/file/raziskovalna_dejavnost/PISA/PISA2012/PISA%202012%20Povzetek%20rezultatov%20SLO%20mediji.pdf

v učnem načrtu za matematiko možno najti ključne poudarke iz mednarodne primerjave izobraževalnih sistemov. PISA definira pismenost kot sposobnost učenca uporabiti znanje, ki ga je učenec pridobil v šoli in drugod, v vsakdanjem življenju ter zmožnost analizirati, presojsati in uspešno posredovati informacije. Poudarjena je uporaba (matematične) pismenosti v vsakdanjem življenju. Če pa primerjamo splošne in operative cilje učnega načrta (UN) za slovenščino z nacionalnim preizkusom znanja (NPZ) in s cilji PISA, vidimo, da med njimi ni povezave.

PISA je objavila tudi trende oziroma predloge za nacionalne izobraževalne sisteme in politike. Z mednarodno primerjavo želi namreč vplivati tudi na nacionalno ocenjevanje. S primerjalno analizo dosežkov učencev 9. razreda pri NPZ (2013) ter rezultatov PISA (2012) se pokaže, da nacionalni preizkusi znanja niso v skladu z recepcijsko teorijo (dialoškost, komunikacija za besedilom, nedoločljiva mesta ipd.), ampak so usmerjeni k tradicionalnemu pouku književnosti in ocenjujejo znanje (pregledno poznavanje književnikov in njihovih del), razumevanje (določanje teme in osrednje ideje (sporočila) besedila) in uporabo znanja (poimenovanje pesniške vrste).² Ocenjuje se pasivno znanje (naštej, poimenuj, zaznaj, razloži, izpiši, opiši, najdi, prepoznaj, doživi (besede), razumevanje, pisno izrazi ipd.). Ocenjevanje znanja je preveč neposredno vezano na šolsko snov, NPZ-ji celo citirajo stran iz učnega načrta, na kateri je citiran avtor, npr. Ivan Tavčar (UN, cilj, str. 89) (NPZ 2013: 8).³ Nasprotno se v raziskavi PISA meri aktivno znanje, ki ni neposredno vezano na učni načrt; gre za znanje, ki bi ga moral učenec ob koncu obveznega šolanja znati uporabiti v realnih življenjskih situacijah ter je potrebno za uspešno vključevanje v družbo. Učenci rešujejo dveurni test, ki je mešanica zaprtih in odprtih vprašanj, temelječih na odlomkih, ki opisujejo realne življenjske situacije. Temeljno je reševanje problemov, kako znajo učenci/dijaki izluščiti bistvo oziroma informacijo ter jo aplicirati v neznanem/novem kontekstu, v šoli in zunaj nje. PISA ne ocenjuje tega, kar znamo, ampak to, kaj lahko z znanjem naredimo.

Področje vzgoje in izobraževanja v Sloveniji, ki ga ureja MIZŠ, je načrtno urejeno s preštevilnimi sistemskimi zakoni⁴ in podzakonskimi predpisi, da se morebitni kritiki izgubijo v labirintu predpisov⁵. Pri razvoju

² http://www.ric.si/preverjanje_znanja/statisticni_podatki/ Opisi dosežkov učencev 9. razreda in specifi-
kacijske tabele preizkusov znanja NPZ 2013 Slovenščina

³ http://www.ric.si/preverjanje_znanja/statisticni_podatki/

⁴ Za šolstvo je temeljnih 14 zakonov in 8 pravilnikov [http://www.iss.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/
solstvo/](http://www.iss.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/solstvo/).

⁵ Področje delovanja osnovnih šol ureja 23 podzakonskih aktov http://www.iss.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/solstvo/osnovne_sole/ z nepreglednimi/neprečiščenimi verzijami.

sistema vzgoje in izobraževanja sodelujejo MIZŠ pod različnimi imeni, lokalne skupnosti (občine), strokovni sveti ter zavodi za razvoj in svetovanje, predvsem Strokovni svet RS za splošno izobraževanje (v nadaljevanju SSSI), Zavod RS za šolstvo (v nadaljevanju ZŠ), Center RS za poklicno izobraževanje, Andragoški center RS, Državni izpitni center, Center šolskih in obšolskih dejavnosti idr. Deklarativni cilji vzgoje in izobraževanja so zapisani v zakonih in naj bi korelirali s primerljivimi v Evropi, morebitne analize in primerjave slovenskega in evropskega izobraževanja niso transparentne, javnost z njimi ni seznanjena. Slovenskih osnovnih šol je 500 (od tega jih je 50 namenjenih otrokom s posebnimi potrebami), obiskuje jih okoli 160.000 otrok, na njih pa poučuje okoli 5000 učiteljev.

Slovenščina se v slovenskih osnovnih šolah poučuje kot matični predmet, kot drugi jezik, kot drugi jezik na narodno mešanem območju Prekmurja in kot drugi jezik na narodno mešanem območju slovenske Istre. Le v 1. razredu naj bi bilo pol časa namenjenega književnosti in pol jeziku, od 2. do 9. razreda pa naj bi bilo 60 % časa namenjenega jeziku in 40 % književnosti, vendar večina učiteljev tega razmerja ne upošteva.

Večina slovenskih predšolskih otrok obiskuje vrtce, ki združujejo vzgojo in izobraževanje. *Kurikulum za vrtce* (1999) predlaga cilje, vsebine in dejavnosti za prvo (od 1. do 3. leta) in drugo obdobje (od 3. do 6. leta); to je nacionalni dokument in obravnava šest vsebinskih področij: družba, jezik, matematika, narava, športna vzgoja in umetnost. Literatura v vrtcu ni samostojno področje, je sestavni del jezikovnega področja. Konceptualna pomanjkljivost *Kurikuluma za vrtce* (1999), priročnika h kurikulumu za vrtce *Otrok v vrtcu* (2001) in *Učnega načrta za slovenščino* (1998, 2011) je zastarelost, saj ne upoštevajo dejstva, da je Slovenija leta 2004 postala članica Evropske unije (EU), da je treba upoštevati *Lizbonsko strategijo 2000–2020* (družba, temelječa na znanju), medijsko pismenost in medkulturnost. Članstvo v EU se na področju vključevanja del iz evropske/svetovne mladinske književnosti ne pozna. Vključenih pa je veliko del, ki so s stališča bralnih interesov otrok in učencev zastarela, ruralna, nezanimiva in oddaljena od doživljajskega sveta sodobnih otrok. MIZŠ bi moralo vsake tri do pet let vsebinsko in didaktično, ne zgolj kozmetično posodabljeni vsebino, cilje, kompetence, seznam virov in literature. Od predlaganih 60 bibliografskih enot jih je večina izšla med letoma 1970 in 1998, najnovejša enota je iz leta 1998, od takrat pa se je razvilo nekaj izjemnih sodobnih mladinskih avtorjev, na primer Miklavž Komelj, Ida Mlakar, Andrej Rozman, Cvetka Sokolov, Peter Svetina, Anja Štefan. Opozorila bi tudi na dejstvo, da med sestavljavci omenjenih dokumentov

ni komunikacije, saj se od predlaganih 60 besedil za književnost v vrtcih 15 del ponovi v osnovni šoli.

Učni načrt je zelo pomanjkljiv in poln napak. Naj jih za ilustracijo nanizam le nekaj:

1. Na osnovi primerjalne analize učnih načrtov za slovenščino v treh različnih družbenih sistemih (1941–1991 SFRJ; 1991–2004 Samostojna Slovenija; 2004– EU), je razvidno, da so avtorji posodobljene izdaje leta 2011 po inerciji in nepremišljeno kopirali enote iz UN 1984 in 1998.

Leta 1984 (SFRJ) v UN najdemo:

- Župančič, O.: *Ciciban in čebela, Zlata ptička, Veš, poet, svoj dolg?, Zvečer, Žebljarska, Kralj Matjaž, Sneguljčica, Zvonovi;*
- Aškerc, A.: *Brodnik, Čaša nesmrtnosti, Kronanje v Zagrebu,*
- Antič, M.: *Koder plavih las;*

leta 1998 (samostojna Slovenija):

- Župančič, O.: *Na jurjevo, Barčica, Breza in hrast, Pismo, Kadar se ciciban joče, Rac, rac, racman, kam racaš, Zvonovi, Turek, Zlato v Blatni vasi, Z vlakom, Žebljarska,*
- Aškerc, A.: *Kronanje v Zagrebu, Čaša nesmrtnosti,*
- Antič, M.: *Koder plavih las;*

leta 2004 (EU):

- Župančič, O.: *Turek, Barčica, Breza in hrast, Izbrana mladinska beseda, Kadar se ciciban joče, Na jurjevo, Pismo, Rac, rac, racman, kam racaš, Z vlakom, Žebljarska, Zlato v blatni vasi,*
- Aškerc, A.: *Kronanje v Zagrebu, Čaša nesmrtnosti,*
- Antič, M.: *Koder plavih las.*

2. V učni načrt so ne glede na čas in kulturno-zgodovinske okoliščine uvrščena ideološka besedila (značilnost socializma je cenzura, za neoliberalizem pa je značilna samocenzura):

Leta 1984 (SFRJ) v učnem načrtu najdemo:

- Adamič, L.: *Tito pripoveduje o Luksu,*
- Destovnik Kajuh, K.: *Materi padlega partizana, Bosa pojdiva, Pesem talcev,*
- Bor, M.: *Jutri gremo v napad, Šel je popotnik skozi atomski vek,*
- Kavčič, V.: *Kaj je povedal ded, Vaška komanda,*
- Preložnik, S.: *Iz Slavkovega dnevnika,*
- Brest, V.: *Ptice in grm;*

v učnem načrtu iz leta 1998 (samostojna Slovenija):

- Balantič, F.: *Pot brez konca,*

- Destovnik Kajuh, K.: *Jesenska pesem*,
- Bor, M.: *Črni možje, Osel je osel, Pesem o zvezdah, Zajček suhi, Srna*,
- Kocbek, E.: *Listina*⁶,
- Brest, V.: *Prodajamo za gumble, Veliki čarovnik Ujtata*
in v učnem načrtu iz leta 2004 (EU):
- Kunčič, M.: *Markova barka*,
- Balantič, F.: *Pot brez konca*,
- Destovnik Kajuh, K.: *Jesenska pesem*,
- Bor, M.: *Črni možje, Osel je osel, Pesem o zvezdah, Zajček suhi, Srna*,
- Kocbek, E.: *Listina*.

3. V učnem načrtu za slovenščino ni jasno definirane enote; je enota posamezno besedilo v knjigi/zbirki (ena pesem, ena pravljica ...) ali je enota knjiga/zbirka. Primeri:

1. triletje:

- Župančič, O.: *Pismo, Kadar se ciciban joče, Rac, rac, racman, kam racaš, Zvonovi ...*
- Grimm, J. in W.: *Rdeča kapica, Sneguljčica, Volk in sedem kozic*⁷,
- Grimm, J. in W.: *Pepelka, Trnuljčica ...*,
- Grimmove pravljice;

2. triletje:

- Grafenauer, N.⁸: *Dvojčka, Sladkosned, Trd oreh*,
- Andersen, H. C.: *Palčica, Grdi raček, Kraljična na zrnu graha, Vžigalnik* (3. r.),
- Andersen, H. C.: *Cesarjeva nova oblačila, Palčica, Grdi raček* (4. r.);

3. triletje:

- Wilde, O.: *Srečni kraljevič in druge pravljice*⁹,
- Wilde, O.: *Sebični velikan*¹⁰,
- Wilde, O.: *Pravljice*¹¹, *Hiša granatnih jabolk*¹².

V učnem načrtu je včasih enota na primer monografija ali zbirka pesmi/pravlji itd., včasih pa je ena enota le del iste monografije (npr. pesem

⁶ V pričujoči razpravi bi pustila odprto vprašanje literarnoreceptijske (naslovniške) umeščenosti E. Kocbeka in besedila *Listina* v UN (1998 in 2011).

⁷ *Volk in sedem kozic* je naslov Grimmove pravljice iz leta 1887 (J. In W. Grimm: *Pripovedke za mladino* in J. in W. Grimm: *Volk in sedem kozic* idr., 1969).

⁸ Navajanje enote (pesmi *Pedenjped*) ali zbirke (zbirka *Pedenjped*).

⁹ Prva knjiga (petih) pravljic O. Wilda (*Srečni kraljevič, Slavec in vrtnica, Sebični velikan, Vdani prijatelj in Imenitna raketa*).

¹⁰ Prva knjiga, tretja pravljica.

¹¹ Zbirka O. Wilde z naslovom *Pravljice* je izšla 1919, 1921, 1959 in 2000 (dve knjigi pravljic in vseh devet pravljic).

¹² O. Wilde je napisal le dve zbirki pravljic na mlade, in sicer *Srečni kraljevič in druge pravljice* (1888) (*Srečni karaljevič, Slavec in vrtnica, Sebični velikan, Vdani prijatelj in Imenitna raketa*) in *Hiša granatnih jabolk* (1891) (*Mladi kralj, Infantinjnin rojstni dan, Ribič in njegova duša ter Zvezdan*).

in/ali pravljica iz (že navedene) knjige/zbirke). Če seštejemo vse predlagane enote (in pesem/pravljica in knjiga/zbirka), je v učnem načrtu predlaganih 530 enot v devetih razredih, od tega 10 % odlomkov iz proz nih besedil. Veliko je pri tem ponavljanja, npr. ista besedila/avtorji so predlagani kot šolsko in vnovič kot domače branje. Za šolsko branje so predlagani odlomki, za domače branje večinoma (ista) celotna besedila, vendar ni konceptualnega konsenza glede razmerja odlomek in celota ter tega, katera besedila naj bi učenci v celoti prebrali.

4. Nestrokovno navajanje literarnih zvrsti in vrst, na primer 'ljudska' (je le atribut (pridevnik) brez navedbe vrste/žanra (samostalnika), npr. pesem, pravljica, pripovedka). Primeri:

Ljudska (ni navedbe kulturnega konteksta, npr. arabske pravljice (*Tisoč in ena noč + film*) (UN 2011: 45).

1. triletje:

- Grafenauer, N.: *Pravljica* (pod tem naslovom v COBISS-u ni besedila),

- *Bisernica*, 3. r. (UN 2011: 23) ni navedbe avtorja/urednika ali vrste (npr. Antologija kot npr. Antologija: *Sončnica na rami* (UN 2011: 22),

- ljudska: *Desetnica* (UN 2011: 44) – navajanje z malo začetnico v drugih primerih z veliko začetnico, npr. Ljudska: *Gor čez izaro* (UN 2011: 70);

2. triletje:

- Ljudska: *Desetnica*, 6. r,

- *Slovenske narodne pravljice* (UN 2011: 45)

- *Sto najlepših pravljic iz slovenske in svetovne literature* (UN 2011: 45);

3. triletje:

- Ljudska: *Galjot*,

- Ljudska: *Oblaki so rdeči*,

- Ljudska: *Gor čez izaro*,

- Ljudska: *Volkodlak*,

- Ljudska: *Desetnica*,

- *Pesem nosačev žita* (brez navedbe literarne vrste (pesem) in kulturnega konteksta (egipčanska)) (UN 2011: 70),

- *Kalevala* (odlomek), 8. r. (UN 2011: 70),

- navedbe dveh enot kot ene, npr: Izbor iz slovenske realistične kratke proze Komadi: 111 pesmi za mlade in njim podobne (UN 2011: 72),

- *Stvarjenje sveta* (UN 2011: 72) – le navedba naslova.

5. Na osnovi primerjalne analize besedil je jasno, da v učnem načrtu prevladujejo besedila z domišljjsko tematiko ter da ni ravnovesja med doživljajsko ter domišljjsko ali eskapistično tematiko. Pretiravanje v eno ali drugo smer je neutemeljeno, vendar učni načrt, ki prevečkrat predlaga besedila z eskapistično tematiko (J. K. Rowling: *Harry Potter* (pri čemer spet ni naveden konkreten naslov dela)), pravzaprav ne razvija čustvenega in socialnega opismenjevanja. Premalo je besedil, ki bi razvijala socialno empatijo. Podobne konceptualne težave učnega načrta lahko opazimo tudi pri: a) razmerju med idealizirano, romantizirano in problematizirano podobo otroka in otroštva; b) razmerju med starejšo, novejšo in sodobno (mladinsko) književnostjo (absolutno premalo del iz sodobne književnosti); c) razmerju med ljudskim slovstvom in avtorsko književnostjo (premalo ljudskega slovstva, ni koncepta, ni kontinuitete, ni tehtno izbrano); č) razmerju med slovensko in evropsko/svetovno mladinsko književnostjo (premalo del iz svetovne književnosti); d) zastopnosti različnih svetovnih mladinskih avtorjev (dominacija anglo-ameriške (mladinske) književnosti); e) ni avtorjev iz zamejstva, zdomstva in izseljenstva, ni na primer madžarskih avtorjev; f) razmerju avtorice in avtorji (med 9 obveznimi besedili/avtorji za tretje triletnje ni niti ene avtorice, prav tako ni niti ene avtorice med 23 predlaganimi avtorji/besedili; pri tem člani in članice, avtorji in avtorice ter recenzenti in recenzentke niso upoštevali *Zakona o enakih možnostih žensk in moških*).

6. Za številna besedila je značilna odraslocentričnost; predlagana so iz stališča (nostalgičnega) odraslega, ki v ospredje ni postavil motivno-tematskih besedil, ki bi bila relevantna za mladega bralca oziroma naslovnika.

7. V predlaganih besedilih je opaziti pomanjkanje humanističnih vrednot.

8. Velika napaka učnega načrta je tudi izpust domačega branja za drugo triletnje pod pogojem, da branje v nadaljevanjih v prvem triletju upoštevamo kot nekakšno domače in/ali šolsko branje, četudi ni konsistentne terminologije. V tretjem triletju je seznam domačega in/ali priporočenega branja obsežen, čeprav je tudi tukaj najti številne napake ter se naslovi istih knjig ponavljajo med predlaganim (šolskim) in domačim branjem.

Ena izmed kvalitativnih napak učnega načrta je absolutno nereально število besedil. Večina književnih besedil je predlagana odraslocentrično in ne otrokocentrično, kar pomeni, da so bralni interesi otrok sekundarni. Na osnovi analize vseh predlaganih 519 enot, na osnovi analize dostopnih

podatkov iz COBISS-a, pri katerem je upoštevana letnica prvega natisa, je večina predlaganih književnih besedil iz časov otroštva avtorjev učnega načrta in vsaj za eno generacijo ali za 30 let zamujajo doživljajski svet sodobnih otrok, rojenih v EU, po letu 2004, v času digitalne pismenosti in v času vizualnega branja. To pomeni, da se generacijam otrok, rojenih po letu 2004 v EU, večinoma predlagajo besedila iz rajnke Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ). Da ne bo nesporazumov, kvalitetna književna besedila so kvalitetna ne glede na politični sistem. Vendar se kritičnemu bralcu zastavijo vprašanja o relevantnosti v evropskem kontekstu.

Če primerjamo recepcijsko teorijo književnosti in komunikacijski model (W. Iser, H. R. Jaus) ter nacionalno preverjanje znanja (NPZ), vidimo, da med njima vlada protislovje. Eksplicitni načeli recepcijske teorije sta dialog s književnim besedilom (UN 2011: 6, 64) oziroma ustvarjalni dialog z umetnostnim besedilom (UN 2011: 103) ter uspešno zapolnjevanje nedoločljivih mest. Ena izmed ključnih pomanjkljivosti domnevno posodobljenega učnega načrta za slovenščino (2011) je tudi, da od leta 1998 do 2011 v vseh fazah posodabljanja ne vsebuje eksplicirane teorije (mladinske) književnosti in didaktike (mladinske) književnosti niti seznama literature, kar je vključeval učni načrt iz leta 1984. Napak je preveč, zahtevale bi ekspertizo, vendar le za vpogled v protislovja med teorijo in didaktiko; teorija in didaktika sta deklarativno demokratični, zagovarjata dialoškost, pomenskost, ustvarjalnost, v nasprotju s tem pa NPZ (2013) ocenjuje konvergentne odgovore.

Za primerjalno analizo in potrditev hipoteze o neskladju med le omejeno teorijo in didaktiko (mladinske) književnosti, ki sta divergentni ((po)ustvarjalnost učencev) je nacionalno preverjanje znanja eklatantno konvergentno. Za ponazoritev naj navedem primer iz NPZ za slovenščino v 3. triletju oziroma 9. razredu iz leta 2013. Pri književnosti sta bili obravnavani dve pesemski besedili, in sicer *Zadrega* Barbare Gregorič Gorenc ter *Svet nastaja iz dotika* Bine Štampe Žmavc. Nelogično je, da je bila tudi za 6. razred izbrana pesem Bine Štampe Žmavc *Vsakdan* oziroma so bila vsa štiri besedila kontekstualno povezana s favorizirano Bino Štampe Žmavc, ki je sicer v učnem načrtu predlagana ali kanonska avtorica za 4. razred osnovne šole. Načelna pomanjkljivost je že ta, da sta obe besedili napisali pesniki, torej ni enake udeleženiosti spolov. Poleg tega so NPZ-ji strukturirani kot primerjalna mladinska književnost, ki pa se – kar lahko na osnovi vpogleda v poučevanje (mladinske) književnosti v slovenskih osnovnih šolah z gotovostjo trdim – pri pouku ne uresničuje,

čeprav bi lahko bila odlično izhodišče. Zakaj se preskoči primerjalni del književnega pouka in je primerjalnost vsebovana šele na ravni NPZ-jev?

Ob vseh teh preveč eksaktnih in premalo dialoških vprašanjih, predvsem pa odgovorih, se kritičnemu bralcu zastavi vprašanje, kako je z razvijanjem bralne pismenosti, povezavo pouka književnosti in z NPZ-ji v šolskem letu 2013/14?

Več kot očitno je, da sta UN (posodobljeni UN 2011) in NPZ (2013) zazrta v nacionalne nerealne ocene, da je v Sloveniji 30 % učencev v osnovnih šolah nadarjenih, 70 % je odličnjakov. Kako je potem mogoče, da imamo ob nacionalni poplavi nadarjenih in odličnih podpovprečne mednarodne rezultate bralne pismenosti? Kako je mogoče, da v UN in pri NPZ ne upoštevajo mednarodnih smernic, ki so na voljo od leta 2006, 2009, 2012 ter niso nekritične tako kot nacionalne? To pomeni le eno: imamo evfemizirano šolsko izobraževanje, država (družina in družba) otroke kupuje z odličnimi in nerealnimi ocenami.

Učni načrti za matični predmet slovenščina so iz leta 1984, ko je Slovenija bila članica SFRJ, potem iz leta 1998, ko je bila Slovenija že samostojna, in iz leta 2011, ko je Slovenija že bila članica EU. Teorija, na osnovi katere se poučuje književnost, je le omenjena v UN 1998 in 2011, vendar je eksplicirana le v posebni monografiji Metke Kordigel Aberšek *Didaktika mladinske književnosti* (2008). Spremembe v kulturnem, družbenem in političnem kontekstu naj bi prinesle tudi spremembe v učnih načrtih, kar se ni zgodilo, razen legaliziranega razmaha šolskega založništva in razvijanja komercialnih interesov pod pretvezo razvijanja bralnih interesov. Na področju slovenščine od 1. do 9. razreda je Strokovni svet RS za splošno in osnovnošolsko izobraževanje, ki ga imenuje Vlada RS in je sestavljen iz 26 članov in članic ter predsednika, le še eden v nizu birokratskih organov, namenjenih samim sebi ali navidezni demokraciji.

Učni načrt za slovenščino iz leta 2011, ironično, celo posodobljen leta 2011 in potrjen na Strokovnem svetu RS za splošno izobraževanje, niti z enim splošnim in/ali funkcionalnim ciljem ne uvaja humanističnih vrednot pri pouku književnosti niti ne zasleduje ciljev PISE 2006, 2009 in 2012; slednje upošteva posodobljen učni načrt za matematiko iz leta 2011. To le pomeni, da nobena od krovnih organizacij – ne Zavod RS za šolstvo, ne MIZŠ, ne Strokovni svet – vsebinsko ne preverja učnih načrtov, pač pa legalizira konflikt interesov članov predmetne skupine, ki so hkrati avtorji in recenzenti učnih načrtov ter avtorji učbeniškega gradiva, objavljenega na spletnih straneh ministrstva za šolstvo pod imenom *Trubar – učbeniški sklad*. Učbenikov za slovenščino za osnovno šolo je okrog 100, niso klasificirani ne abecedno ne kronološko, ampak

na osnovi nekega netransparentnega in javnosti nedostopnega dogovora med MIZŠ in založniki, kar je še eden izmed primerov netransparentnosti in izključevanja javnosti iz zasebnih ali šolsko-založniških interesov.¹³

Pogled v prihodnost

Dokler bodo založniški interesi pomembnejši od bralnih, ni možnosti, da bi učence in učitelje motivirali za razvoj bralne pismenosti. Ali kot je zapisal Platon v 10. poglavju *Države*, za pesnike v državi ni prostora. Država, usmerjena v preteklost, res ne potrebuje pismenih ljudi, potrebuje vodljive, ubogljive konformiste. Države, usmerjene v prihodnost, bodo razvijale bralno pismenost in bodo resno, ne pa nezrelo, razumele in samokritično sprejele rezultate mednarodne raziskave PISA, ki kritizira izobraževalne politike oziroma ministrstva. Slovensko MIZŠ je le eno izmed narcisoidnih ministrstev, ki se boji prihodnosti, zato se nezrelo ukvarja samo s seboj. *Puer aeternusi*, ki vodijo slovensko politiko, nimajo zgodovinske in nacionalne zavesti, da bi prestopili prag samovšečnosti ter zrelo načrtovali, preverjali in razvijali vsebino in formo.

Slovenska skupina za razvoj bralne pismenosti je od Evropskega socialnega sklada prejela 1.500.000 evrov nepovratnih sredstev za nacionalni razvoj bralne pismenosti. Na osnovi branja zbornika in elitnega dogajalnega kraja (Brdo pri Kranju) je videti, da so razvijali bralno pismenost brez vsebine in kondicionalno. Žal so izsledki njihove, verjetno dobro načrtovane, vendar neučinkovito izpeljane nacionalne raziskave *de facto* neučinkoviti. Bralna pismenost je podpovprečna in takšna bo tudi ostala.

Žal država ni motivirana, posamezniki na ZŠŠ, MIZŠ, SS ... in avtorji *Bele knjige* pa medtem posodablajo učni načrt (za slovenščino – književnost), organizirajo izobraževanja o spodbujanju bralne pismenosti brez vsebine ter z blagoslovom države povečujejo založniške prispevke na žiro računu malega princa ali narcisoidne države in družbe, ki se nezrelo ukvarja sama s seboj, namesto da bi načrtovala učinkovite vsebinske reforme, tako kot drugi narodi, usmerjeni v prihodnost.

Naj navedem še nekaj primerov dobrih praks:

- primer uspešne izobraževalne reforme je kanadski Ontario, kjer danes beležijo visoke dosežke na najrazličnejših področjih;
- odlična primera izobraževalnih reform na Kitajskem sta Šanghaj in Hongkong;

¹³https://soca1.mss.edus.si/Trubar/Javno/izpisfilter.aspx?tip=excel&id=vFilter_lbKatalogUcbenikovOSVsi

- na Finskem so bile postopno izvedene reforme, ki so se izkazale za zanesljive ter so vodile h kontinuiranim visokim dosežkom;
- Japonska je primer izobraževalnega sistema načrtne odličnosti;
- v Singapurju je strogim ukrepom sledilo hitro izboljšanje;
- Brazilija ima učinkovit državni izobraževalni sistem;
- Nemčija – kar je zanimiv paradoks, saj je prav nemški znanstvenik Schlecher izumil raziskavo PISA –, je doživela t. i. PISA-šok, ki je opozoril na šibek nacionalni izobraževalni sistem, vendar so z učinkovitimi reformami dosegli mednarodno priznanje svojega izobraževalnega sistema in izboljšanje rezultatov;
- v Angliji in na Poljskem so bile izpeljane hitre in učinkovite izobraževalne reforme;
- veliko presenečenje pa je izobraževalni sistem v Združenih državah Amerike, ki je po mednarodni primerjavi šibek in neučinkovit; izobraževanje v ZDA temelji na nacionalni samohvali, kar pa ne velja za 1 % ekonomsko dobro preskrbljenega prebivalstva.

Bistvo programa PISA je, da mednarodno skupnost in posamezne države spodbudi, da v času ekonomske krize razvijajo svoje potenciale, predvsem izobraževanje. Od začetka projekta PISA leta 2000 vse več držav, ne le v EU, ampak v svetu, sodeluje v mednarodno primerljivi raziskavi. Sodelujoče države upoštevajo mednarodne kazalnike pismenosti (bralne, matematične, naravoslovne), ker so nacionalni kazalniki pogosto načrtno politično evfemizirani. Namen projekta PISA je kritika nacionalnih izobraževalnih sistemov in neučinkovitih reform ministrstev za šolstvo oziroma izobraževanje. Projekt PISA je dokazal, da so nekateri izobraževani sistemi sposobni hitrih in učinkovitih reform (takšne reforme so bile med letoma 2003 in 2013 izvedene v 13 državah).

Zanimivo je, da so zadnje ugotovitve raziskave PISA (PISA 2012: 4)¹⁴ pokazale, da imajo šolski sistemi z najvišjimi dosežki bolj enakomerno porazdeljene vire med šolami, da imajo šole več (dejanske) avtonomije glede učnih načrtov in ocenjevanja. Ugotovitev temelji na prepričanju, da lahko vsi učenci oziroma dijaki dosegajo najvišje rezultate, in na želji, da se vključijo vsi odgovorni na področju izobraževanja.

Zanimivo je tudi število strani učnih načrtov: angleški obsega 74 strani, finski 11 strani in norveški 13 strani. Finski učni načrt za osnovne šole je t. i. *core curriculum* ali jedrni učni načrt, ki bi ga lahko poimenovali centralni/osrednji/osnovni ali splošni učni načrt, na osnovi katerega lahko

¹⁴http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oced/education/pisa-2012-results-ready-to-learn-volume-iii_9789264201170-en#page4

šole avtonomno in odgovorno izbirajo vsebine in metode poučevanja. Za primerjavo, finski učni načrt za jezik med predlagana besedila uvršča le nacionalni ep *Kalevalo*, izbira vseh ostalih besedil je avtonomna. Učni načrt za slovenščino (posodobljen leta 2011) predlaga 530 poimenskih enot in tako absolutno odvzema avtonomijo in odgovornost učiteljem in šolam. Slovenski učni načrt je ena izmed zadnjih trdnjav socialističnega koncepta, ki temelji na deklarativni, ne pa na dejanski avtonomiji učitelja in šole – torej, mali princ z zasebnim žiro računom v javni upravi (učitelji pa naj učijo s srcem).

Literatura

- Eva Bahovec idr.: *Kurikulum za vrtce: predšolska vzgoja v vrtcih*. Ljubljana : Ministrstvo za šolstvo in šport : Zavod RS za šolstvo, 1999.
- Itamar Even-Zohar: Polysystem studies. V: *Poetics Today: International Journal for Theory and Analysis of Literature and Communication* 11/1 (1990): <<http://www.tau.ac.il/~citamarez/works/books/ez-pss1990.pdf>>.
- DOVIČ, Marijan, 2007: *Slovenski pisatelj*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1990, 1997.
- Metka Kordigel Aberšek: *Didaktika mladinske književnosti*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport, 2008.
- Boža Krakar Vogel: *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS, 2004.
- Robi Kroflič idr.: *Otrok v vrtcu: priročnik h Kurikulu za vrtce*. Maribor: Obzorja, 2001.
- Mojca Poznanovič Jezeršek: *Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina (E-vir)*, 2011. Avtorji posodobljenega učnega načrta Mojca Poznanovič Jezeršek (et al). El. knjiga. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf